

ירמיהו פרק ה'

1. אברבנאל פרק ה' פסוק א'

שוטטו בחוצות ירושלים וכו' עד עלו בשרותיה ושחתו וגו'. הוקשה מאד על המפרשים כמו שזכרתי בשאלות מה שאמר הנביא שלא נמצא בירושלים איש עושה משפט מבקש אמונה הנה דוד המלך ע"ה אמר (תהלים עט, ב) נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ והוא המורה שהיו בירושלים חסידים ויראי השם.

2. רד"ק בראשית פרק י"ד פסוק י"ח

ומלכי צדק מלך שלם, הוא ירושלים וכן כתוב ויהי בשלם סכו (תהלים עו, ג) ונקראו מלכי ירושלים מלכי צדק, מן אדוני צדק וכן כתוב בספר יהושע אדוני צדק מלך ירושלים (יהושע י א) כי ירושלים היא מקום הצדק והשלום, לא יסבול עול וחמס ומעשה תועבה זמן ארוך, לפיכך היא מקיאה החטאים היושבים בה כמו שאמר: ולא תקיאה הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם (ויקרא יח, כט) ואמר אלהי נכר הארץ (דברים לא, טז) כי היא כנגד קו השווה ואוירה מזוג, וכן אמר יפה נוף מושג כל הארץ (תהלים מח, ג) ואמרו בדרש (פדרי"א כז; ב"ר פנ"ו; נדרים לב ב) כי מלכי צדק הוא שם בן נח. **הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון**, לפי שבאו מן המלחמה עייפים הוציא לחם ויין, והוא כהן לאל עליון, לא לכוכבים ולמזלות אלא לאל עליון לבדו הוא משרת ועובד כמו אברהם והנלוים אליו.

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף ק"ט:

אמר רבא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה, שנאמר (ירמיהו ה) שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא [ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש] (אם יש איש) עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה. איני? והאמר רב קטינא: אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה... לא קשיא, כאן - בדברי תורה, כאן - במשא ומתן.

4. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת דף ק"ט עמוד ב

ואמר רבה לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר שוטטו בחוצות ירושלים וגו' ובקשו ברחובותיה ר"ל במקום משא ומתן של הבריות אם תמצאו איש ר"ל אם תמצאו אותו איש שאינה אותך כי מיד שמאנה חברו במשא ומתן הרי הוא מחביא עצמו כדי שלא ימצאהו הלוקח מהר וישהה ביד הלוקח החפץ כדי שיראה לתגר ואם גם תמצאהו בשוק אם יש עושה משפט מבקש לעשות משא ומתן באמונה מה כתיב הכס אריה מיער זאב וגו' שהם העובדי כוכבים שמבקשין ממון ישראל. והנה רוב עונות וכמעט כולם הם בדור הזה בעו"ה. איסורי שבת מעט מזער שנוהרים בהם ורבים שאינן יודעין באיסורן וראוי בכל קהלה להודיע ברבים לדרוש להן ולהודיע איסורן. ובכל מ"ש רבים הם שדרך חיוב הוא להם להשתכר במ"ש ולבטל ק"ש של שחרית בזמנו. ביטול תינוקות של בית רבן הוא מצוי בכל קהלה גם הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים והולכים ברחובות בביטולים וטיולים. בענין שהשוו קטן כגדול הוא פרוץ בדור הזה שכ"א רוצה להיות רב ואב"ד באין תורה והוא בכלל רבים חללים וגו' וכ"א רוצה להנהיג עצמו בעשירות בין בבגדים בין בבתיים ובכל דבר וזה יבא לגזול חבריו. ההוכחה בעיקרי הקהלות אינה כלל שאומר כ"א על חבירו ראוי לחוש על כבודו. ביזוי ת"ח ושלא לקבל תוכחתם מצוי הוא בכל יום. משא ומתן אינו באמונה בכל מיני אונאה ורביית וגזילה עד שנעשה כהיתר למי שבא לידו ממון חבירו ואינו משלם ויש לכל ירא ה' וחרד לשום לבו לכל זאת ומי שבידו למחות ימחה ויוכיח זה את זה על כל זאת והיה ראוי להאריך בכל זה אך אמרתי לי אולי לא יהיה משגיח בדבר וכבר אחז"ל בכל כיוצא בזה מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין:

5. אברבנאל פרק ה' פסוק א'

והשיב על זה הרד"ק בשם אביו שירמיהו אמר שוטטו בחוצות ירושלים ובקשו ברחובותיה לפי שהחסידיים שהיו בירושלים לא היו בשווקים וברחובות אבל נחבאים בבתיים מפני הרשעים, ואינו נכון כי אם היו צדיקים בתוך העיר אף שיהיו נחבאים היה ראוי שיגינו על דורם ואיך יתלה הסליחה בחוצות וברחובות עיר, ואמרו חכמים זכרונם לברכה כיון שנהרגו מיתתם היתה כפרת נפשם ולכן אחרי מותם נחשבו לעבדי השם וחסידיו והוא דרך דרש כי רחוק הוא שנאמין שלא היה בכל ירושלים אפילו איש אחד בעל משפט ודורש אמונה והנה היו שמה כהני השם ובני נביאים ואיך יהיה אפשר זה, ולכן אחשוב אני שלא אמר שלא ימצאו בירושלים איש צדיק מאמין באלהיו אבל אמר שוטטו וחפשו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו באמתית ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש רוצה לומר שיהיה מוכיח בשער ומיסר את העם, ולכן לא אמר אם תמצאו איש עושה משפט אבל אמר שתי פעמים מלת אם והוא אומרם אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה רוצה לומר שבחוצות וברחובות העיר ששם ישבו כסאות למשפט לא ימצאו איש אמיץ לבו בגבורים להוכיח בשער כי הוא הנקרא איש בייחוד כמו שאמר הלא איש אשה ומי כמוך בישראל (שמואל א' כו, טו), וכן לא ימצא איש עושה משפט מבקש אמונה כמו שעושה השופט בעיר שמוטל עליו לעשות משפט וצדקה לכל עמו והוא מבקש האמונה והפכה להצדיק את הצדיק ולהרשיע את הרשע, ואמר שאם ימצא בכל ירושלים איש יאמץ לבו בגבורים להוכיח החוטאים או איש שיהיה ממונה לעשות משפט ולבקש האמונה שיסלח לכל העיר בעבורו, ולא יתחייב מזה שלא היו בירושלים אנשי אמת ובעלי אמונה אבל לא היו ממונים על המשפט ועל האמונה כי נעדרה מהם ולא היה איש מהם שיעצור כח להוכיח ולהכניע הפושעים לפי שהיו הצדיקים עלובים ונכנעים ולא ישאו ראשם וכמו שאמר ישעיהו (ישעיה א, כא) צדק ילין בה ועתה מרצחים.

6. ספר מורה הנבוכים חלק שני פרק מז

וכן צריך שנודיע גם כן מענין ההשאלות וההפלות והגוזמות מעט, שהנה יבא מהם בכתבי ספרי הנבואה, וכשיבנו כמשמעם מדוקדקים ולא יודע שהם הפלגה וגוזמא, או יובנו כמה שתורה עליו המלה לפי ההנחה הראשונה ולא יודע שהם מושאלים, יחדשו ענינים מרוחקים, וכבר בארו ואמרו דברה תורה בלשון הבאי רוצה לומר הגוזמא, והביאו ראיה ממאמר ערים גדולות ובצורות בשמים, וזה אמת, ומכת ההפלגה אמרו, כי עוף השמים יוליך את הקול, ולפי זה נאמר אשר כגובה ארזים גבהו וגוי, וזה המין נמצא הרבה בדברי הנביאים כולם, ר"ל ענינים נאמרו ע"צ הגוזמא וההפלגה לא על צד ההגבלה והדקדוק

7. רש"י ירמיהו פרק ה' פסוק ו'

אריה - מלכות בבל:

זאב - מלכות מדי:

נמר - מלכות אשור:

זאב ערבות - לשון ערבה ושוחה זאב המדבר:

שקל - ממחר ומנחם חברו עם לי שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח) י"ת לשון אריבה:

8. אברבנאל פרק ה' פסוק י"ג

ואומרים והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם ומה שהם מיעדים מהרעות הכל יבוא על ראשם וזהו כה יעשה להם, הנה אם כן נביאי האמת שהיו מיעדים עליהם הגלות והרעות אמרו זה לא על נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם:

9. רד"ק ירמיהו פרק ו'

כחשו בה' ויאמרו לא הוא - פירוש לא הוא שישגיח עלינו ויראה במעשינו ואם נעשה כחפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אע"פ שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימרא דה' ואמרו וגוי כבעמוד:

והנביאים - הנביאים שמטעים אותם ואומרים שלום יהיה להם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח: **והדיבר אין בהם** - כיון שהדבר אין בהם כלו' רוח הקדש איך ידעו הם כך וכך אלא שהם סומכין בחלומותיהם או בקסמיה' ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונש זה יכלו ויהיו לכוח:

כה יעשה להם - על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומר כך וכך רעה יעשה להם וי"ת ונבייא שקרא יהון וגוי כבעמוד:

10. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מו עמוד א

תנו רבנן: מנין לאיתן שהוא קשה? שנאמר: (במדבר כד) איתן מושבך ושים בסלע קנך, ואומר: (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ; אחרים אומרים: מנין לאיתן שהוא ישן? שנאמר: (ירמיהו ה) גוי איתן הוא גוי מעולם הוא.

11. ספר העיקרים מאמר רביעי פרק ח

הראיה הראשונה היא הלקוחה מהגלות היבשה, וזה שלפי שהמכחיש ההשגחה חושב שהעולם נוהג כפי מנהג הטבע הנמצא היום, ואין שם רצון רוצה יכריח הדברים לצאת מטבעם, הנה מהגלות היבשה יש להביא ראיה שהעולם נברא ברצון רוצה. **וכן נמצא** ירמיה כשהיה מוכיח לבני דורו על שלא היה בהם יראת שמים והיו חושבים שאין בעולם משגיח ופועל ברצון אלא העולם כמנהגו נוהג, אמר להם הטענה הזו, אמר שמעו נא זאת עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתו חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו וגוי, הנה גלה בזה שזה דבר מכריח השכל להודות שהגלות היבשה מורה על שהעולם נעשה ברצון רוצה ואינו ענין נוהג במנהג הטבעי. וזהו שאמרו רבותינו ז"ל בבראשית רבה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא יקוו המים עמד שר של ים לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבונו של עולם והלא כל העולם כלו אני מלא, מיד בעט בו והרגו שנאמר בכחו רגע הים וגוי (איוב כ"ו י"ב), הנה הם קראו שר של ים לטבע יסוד המים ואמרו עליו שהיה ממלא כל העולם שטבעו לכסות הארץ, אלא שנתגלית ברצונו של הקדוש ברוך הוא, ועל כן אמרו עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן למקומן, להורות שהגלות היבשה אינו מדרך טבע אלא ברצון רוצה שהוא מעמיד העולם ומקיימו כן, ולפי שהדבר שהוא בטבע ראוי שיהיה כן בפעל בעת מן העתים, אמרו שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן למקומן. וזו ראיה מכרחת שהעולם עומד תמיד ברצון רוצה ולא בטבע, והוא המשגיח בו להנהיגו בצדק ובמשפט.

12. מאמרי הראי"ה ע"מ 424

וזש"ה 'האותי לא תיראו נאום ד' אם מפני לא תחילו אשר שמתו חול גבול לים' (ירמיה ה כב), שהוא מדבר ממש בים הגשמי ורומז ג"כ לדברים עליונים מזה שעיקר הנפילה הוא ע"י יאוש שאומר לו היצה"ר כי א"א לו לתקן את אשר עיתו אחרי אשר כ"כ נפל בידו וגבר עליו, אבל באמת 'שמתו חול גבול לים חק עולם' ששמתו החק ע"י כח הבחירה שהוא עיקר החק הכולל לעולם 'ולא יעברנהו'. א"כ ראוי להתחזק תמיד ביראת ד' ואפלו הרבה לפשע, כי יש תקוה לברך אל היבשה כ"ז שהאדם בחיים ולא יוכלו גלי הים זועף להשיגו כשיברח לחסות בצל הבחירה כי ע"ז לא ניתן להם כח ושליטה.